

*CIRIL
KOSMAČ
(1910-1980)*

Sreča

Ciril Kosmač je eden najboljših slovenskih novelističnih pisateljev. Rodil se je 28. septembra 1910 na Slapu ob Idrijci očetu Francu in materi Marijani. Oče je bil organist in pevovodja več pevskih zborov. Vsi v družini so imeli zelo dober posluš, le Ciril je bil bolj kot s poslušom za glasbo obdarjen z občutkom za jezik. Šolo je obiskoval v Gorici in Tolminu, kjer je opravil malo maturo. Ker je sodeloval v organizaciji TIGR, je bil kot eden prvih Slovencev aretiran, vendar so ga leta 1931 na tržaškem procesu oprostili zaradi mladoletnosti. Prebегnil je v Ljubljano, kjer je sodeloval pri različnih organizacijah in časopisih. Nato je odšel v tujino, kjer je deloval bolj politično. V Franciji je bil kot štipendist francoskega zunanjega ministrstva, v Parizu pa je delal na jugoslovanskem veleposlaništvu. Med vojno se je pridružil partizanom, po vojni pa je bil urednik Slovenskega poročevalca, Tovariša in dramaturg pri Triglav filmu. Od leta 1961 pa je bil član SAZU. Živel je v Ljubljani in kasneje v Portorožu, vendar pa je kljub vsemu ostal navezan na svojo dolino. Umril je 28. januarja 1980 v Ljubljani, pokopan je na pokopališču v Ročah nad Slapom ob Idrijci.

Kosmača uvrščamo v povojno slovensko pripovedništvo, in sicer v socialni realizem. V njegovih novelah je motiv smrti prevladujoč motiv. Najraje pripoveduje o rodnih krajih, o stiskah in upanju, o sebi in ljudeh okoli sebe, o ljubezni do domačega kraja in o raznarodovalnih pritiskih tujcev, o dobrih, malih čudakih z velikimi srci, o drobnih srečah in velikih nesrečah. Pripoveduje z značilnim humorjem, reflektiranjem, fantastičnimi, grotesknimi in avdiovizualnimi prvinami, slogovno mojstrsko in modernistično. Njegov miselni svet je zgrajen vertikalno, v razsežnostih domišljjskega sveta in ne v ravnini opisne resničnosti. Njegove prisposodbe so zakoreninjene v naravnih zasnovah ljudske jezikovne kulture. Poigrava se z ritmičnimi lastnostmi stavka in obvlada zvočne odtenke jezika. Njegove metafore zvenijo znano, so preproste, a v sodobni književni besedi presenetljive.

Zanimivosti:

- Krščen je bil z dvema imenoma, kot Ciril Metod. Prijatelji so ga klicali tudi Kosmatinec.
- Posebej rad je imel živali, še zlasti pse in konje. Prvemu psu, ki se ga spominja, je bilo ime Kastor. Ko je ta umrl, so vsi naslednji dobivali imena Kastor I., Kastor II ... Zadnja leta je imel v Portorožu ovčarja Bukija, na katerega je bil zelo navezan in ga je povsod spremljal.
- Njegova dela so prevedena v šestnajst jezikov, celo v kitajščino, albanščino, arabščino in v malteški jezik.
- Prepotoval je večino celinske Evrope in Anglije, bil je večkrat v Sovjetski zvezi, na Finskem in v Južni Ameriki. O svojih potovanjih je znal napeto in očarljivo pripovedovati.
- Leta 1949 je prejel Prešernovo nagrado za scenarij Na svoji zemlji, leta 1980 pa za življenjsko delo – razglasitev je bila deset dni po njegovi smrti, vendar naj bi zanjo pred smrtjo že izvedel.
- Napisal je tri scenarije za celovečerne filme po svojih delih: po noveli Očka Orel film Na svoji zemlji (1948), Balada o trobenti in oblaku (1961), Tistega lepega dne (1962); leta 1994 je bil posnet film Tantadruj.
- Po njem je poimenovana knjižnica v Tolminu.

Mladinska proza

Pripovedna dela

- Medvejke (1981)
- Kamen in njiva, Pravljica o maku (1984)
- Pomladni dan (izdaja za mlade, 1996)
- V gaju življenja (izbor za mlade, 1972)

Prozna besedila

Kratka proza

- Sreča in kruh (1946)
- Smrt nedolžnega velikana (1952)
- Balada o trobenti in oblaku (1956-1957)
- Iz moje doline (1958)
- Tantadruj (1959)
- Sreča in lepota (izbor, 1973)
- Prazna ptičnica (1988)
- Tantadruj in druge novele (1995)

Kratek roman

- Pomladni dan (1953)

Zgodba:

Ciril Kosmač je novelo Sreča napisal leta 1936 in jo objavil v reviji Sodobnost. V knjižni izdaji je prvič izšla leta 1946 v zbirki novel Sreča in kruh, kasneje pa je bila še večkrat natisnjena.

Kolikor se Kosmač spominja, se v njihovi vasi niso nikdar kaj preveč ukvarjali s srečo. Če so hrepeneli po njej, so hrepeneli na skrivaj. Še besedo sreča so po navadi uporabljali samo v nesreči. Če je komu pogorel hlev so mu rekli: Saj je imel še srečo, lahko bi mu bila zgorela tudi hiša.

Kosmač se je prvič srečal z njo kot otrok, ko mu je kos oboda od kolovrata priletel v čelo. Tedaj mu je mati dejala: saj si imel še srečo, lahko bi pri priči oslepel.

Kakšne druge vrste sreča pa je le redko zašla v njihovo vas. Če je kdo kolovratil po cesti in žalostno stokal nad bolečinami srca in podobnimi težavami, so se mu nasmehnili, zamahnili z roko in dejali: «Potrpi in nikar si tako ne ženi k srcu. Prej ali slej bo že tudi tebe doletela sreča, kakor pravi Srežek.»

Strežek je bil majhen in droban možicelj, ki ga niso jemali prav resno. Njegova hiša je stala sredi vasi in je bila najlepša. Za njo je skrbela Strežkova mati, ki je imela dva prijatelja kramarja od beneške meje. Po smrti Strežkove matere sta Strežku pripeljala dekletce z imenom Katarina, s katero se je tudi poročil. Na jesen je porodila dekletce z imenom Tinka, ki je rasla, se kmalu skobacala iz zibke, capljala po hiši, stopila na cesto in ko je ji je bilo 6 let je začela hoditi v šolo. Bila je živahna, venomer se je vrtela v šolski klopi, tudi učila se je slabo. Kosmač pa je bil jokav otrok in ko je bil nekoč vprašan in mu je Tinka nakazala cmerav obraz, se je po uri z njo stepel, a jokal od tedaj ni več. Ko so naslednji dan sedeli v cerkvi pri maši, je njegov pogled uhajal na tisto stran cerkve, kjer so klečale deklice. Takrat se je porodila nedolžna otroška ljubezen med Kosmačem in Tinko, ki je trajala vse njuno otroštvo. Če so se ravsali fantje in dekleta, je vedno naneslo, da sta se ravsala ravno Kosmač in Tinka.

Pisatelj je s svojimi 14 leti končal tudi osnovno šolo in oče ga je poslal v Gorico, kjer je hodil v srednjo šolo in s Tinko se nista srečala vse do prvih počitnic. Takrat je Tinka dajala pobudo za pogovor, Kosmač pa je večinoma molčal. Nekaj dni preden se je vrnil v Gorico so v vasi začeli govoriti da je Tinka noseča.

V pozni pomladi je porodila živo in zdravo punčko, ki je bila bebava in ko so po vasi Strežka spraševali po Tinki je zmajal z glavo in rekel: »O saj je imela še srečo. Tako majhna pa roditi otroka. Lahko bi bila umrla. Pravi čudež.«

O Tinkinem otroku so veliko govorili, saj je bil tak porod na vasi velik dogodek. Kakšno ime je deklica dobila pri krstu, nihče ni vedel, toda vsi so jo klicali Sreča.

Neke počitnice je Kosmač preživel počitnice pri svojem prijatelju v Brdih. Domov je šel samo trikrat in ostal po nekaj dni pri mami. Tinke še videl ni. Povedali so mu da je ni iz hiše in da se skrivoma odpravlja v svet. Njena mati je ob temu občutila veliko žalost in celo zimo je bolehalo in spomladi je umrla. Tako je Strežek ostal sam s Srečo. Tinka jima je pošiljala vsak mesec denar. Sreča pa je rasla in rasla. Shodila je in postajala iz dneva v dan nasilnejša in Strežek jo je komad krotil. Če je le mogla,

je stekla na cesto, strgala s sebe vso obleko, dirjala po vasi, se zaganjala v ljudi in se smejala z votlim, mrzlim smehom.

Ko se je Kosmač na svoj dvajseti rojstni dan vrnil iz ječe, kjer je delal izpit za življenje, je prvič videl Srečo na lastne oči. Bil je mrak in na križišču sredi vasi je čepela umazana, na pol naga, grulila je kakor golob in si usipala cestni prah v usta. Ko je zagledala Kosmača, je hitro planila pokonci in se zakadila vanj. Hitro se je zdrznil in umaknil. Tedaj je iz Strežkove hiše planil majhen, zgrbljen starček in pograbil Srečo ter izginil nazaj v hišo.

Doma je Kosmač vprašal po Tinki in nihče ni vedel kje je. Po štirih mesecih bivanja doma, jo je ubral čez mejo, kjer je pozabil na Tinko in vse svoje tegobe.

Ko je oče Kosmaču poslal pismo, je v njemu napisal vse vaše novice. Napisal je, je Sreča postajala vse bolj nasilnejša, da je tulila in lajala kakor pes in ob zadnji veliki povodnji sta Tinka in Sreča izginili. Pet dni kasneje so našli njuni trupli. Tinkino je bilo razjedeno, nekaj od rib, nekaj od Srečinih zob. Po naključju sta se tam znašla tudi kramarja od Beneške meje. Kupila sta krsti za Tinko in Srečo ter ju pokopala. Strežek pa je le dejal, da je bila Srečina edina sreča to da je umrla.

Osebe:

Kot v vsaki noveli tudi v Sreči nastopa zelo malo oseb, vendar so pripovedno utemeljene in med seboj povezane. Glavne osebe so :

-Tinka, Strežek in pripovedovalec.

Stranske pa:

-Pripovedovalčeva stric in oče, Sreča, Uranjkarica, trgovka Pavla, mladi profesor, župnik, suhi in debeli Matelič, ostali vaščani.

Tinka – Je otrok ki je zrasel v zakonu Strežka in Katarine. Mnogi vaščani so menili, da Tinka ni Strežkov otrok. Neprestano se je smejala, bila je radostna in uživala je življenje. Čeprav ni ravno blestela v šoli se s tem ni obremenjevala in se je kar naprej smehljala. Bila je zelo odprta in prav nič sramežljiva. Ko je bila še zelo mlada, se je zaposlila v vojski kot kuharica. Po tem dogodku pa se je krivulja njenega življenja prevesila močno navzdol. Postala je mati nezakonskega bebavega otroka - Sreče, zbežala je od doma v Italijo, kjer naj bi prodajala svoje telo. Umrla ji je mati, Zasluženi denar pa je mogla pošiljati še domov Strežku, ki je preživel otroka. Čez nekaj težkih let se je vrnila domov a se je usoda zopet grdo poigrala z njo. Spet je bila noseča, zato je kmalu pobegnila od doma, zunaj v krutem svetu pa jo je dobila povodenj in skupaj s Srečo sta utonili. Tinka je zelo tragična oseba. Kot lik je bila ena redkih, ki je zares rada imela življenje, a življenje ne nje.

Pripovedovalec – Zgodba se odvija od njegovega sedmega leta starosti do obdobja, ko je bil že zaposlen. Izhajal je iz kmečke družine, po koncu osnovne šole pa ga je oče poslal v Gorico na nadaljnje šolanje. Zaradi tega ga ostali krajani niso imeli ravno v čisljih, saj so menili, da je snob (ker nosi pumparice). Kot osebnost je bil plašen, jokav, sramežljiv otrok. Prvič se je zaljubil v tretjem razredu. Ljubezni sprva sploh ni razumel a neka notranja sila ga je vlekla k Tinki. Tako je živel do konca osnovne šole. Njegova ljubezen je temeljila le na skrivnostnih pogledih ter pretepih. Ko se je po srednji šoli vrnil domov in ga je Tinka ogovorila je zopet na dan prišla njegova sramežljivosti in vsi upi na srečno ljubezen so splavali po vodi.

Strežek – Je izredno pozitivna oseba v delu. V resnici mu je bilo ime Matija, a so ga vsi klicali Strežek. Mati je zanj skrbela vse do svoje smrti on pa ni bil vajen delati. Mati ga je sicer dala za pomočnika cestarju, a to samo zato, da niso drugi govorili, da nič ne dela. Vaščani so ga imeli za malo premaknjenega, njegov življenjski moto pa je bil da ga bo slej ko prej doletela sreča. Umrta mu je mati, on pa je revež ostal sam. Hodil je po vasi dokler se ga niso naveličali. Kramarja sta mu podtaknila nevesto, ker sta vedela, da je že noseča, a on se tega ni zavedal. Za otroka je lepo skrbel in imel ga je zelo rad. Ni se oziral na govorice, ki so krožile po vasi. Ob vsakem, še tako slabem in groznem dogodku je našel optimistično vero v lepše in boljše življenje. Skrbeti je moral tudi za Tinkinega otroka – Srečo, kar pa ni bilo več tako enostavno, saj je bil že v letih, otrok pa je bil bebav in nasilen. Zapirati ga je moral in privezati, a je vseeno zdržal. Najbolj ga je prizadela Tinkina in Srečina smrt a si je tudi od tega opomogel s tolažbo, da je že toliko pretrpela, da je imel pravzaprav srečo, da je umrla.

SNOV, TEME, MOTIVI, IDEJA V NOVELI SREČA

Snov je vzeta iz stvarnega življenja. Natančneje iz pripovedovalčevega domačega okolja. Izstopajoča tema je pojmovanje in iskanje sreče pri "malih ljudeh". Prepleta se s temama smrti in ljubezni. Poleg socialne tematike najdemo tudi avtobiografsko. Iz novele spoznamo, da je dogodke avtor doživel sam.

Boj za obstanek je povezan z vprašanji človekove morale: dolžnost, ljubezen do drugačnih, človekova vest in tudi smrt.

"Prej ali slej nas bo vse doletela sreča". Ta misel pomaga premagovati življenjske usode in tragedije (dokaz je Strežek). Opraviti imamo z vsečloveškim hrepenenjem po sreči, tako motiv sreče preraste v vodilni. Ponavlja se skozi celotno novelo. Temelji pa na drugih motivih: ženitve, mladostne zaljubljenosti, nezakonske matere, preživetja, boja za obstanek, vaškega življenja in navad. Ideja je, da je pojmovanje sreče relativno. Nobena stvar v življenju ni tako slaba, da ne bi bila za kaj dobra. Izkaže se zakonitost, da ko izgubljaš, dobivaš in obratno, ko dobivaš tudi izgubljaš.

AKTUALIZACIJA:

Sreča pripoveduje o ne preveč srečnem življenju Strežkove Tinke od rojstva do smrti. Z njo je bil na nek način povezan tudi pripovedovalec, saj je bila Tinka njegova prva ljubezen.

Novela ima pripovedni okvir, v katerem pisatelj predstavi svoje izkušnje, povezane s srečo. Pojem sreča pomeni nekaj, kar je v zvezi z nesrečo, saj ob nesreči nastopi želja po sreči.

Vodilni motiv ves čas govori o tem, da je pravzaprav nesreča pot k sreči.

Ljubezen in smrt sta v tej noveli prevladujoči temi.

Prva taka ljubezen je očetovska ljubezen Strežka do Tinke. Čeprav so ljudje govorili, da ni njegov otrok, jo je vzljubil že ob rojstvu. Njegova ljubezen ni nikoli splahnela, niti takrat, ko je bila Tinka noseča. Z ljubeznijo je sprejel njen odhod v tujino, saj je bil prepričan, da gre iskat srečo. Z njenim odhodom pa se ni mogla pomiriti Tinkina mama. Od žalosti je umrla. Strežek pa usodo sprejema drugače - nesreča mu pomeni pot k sreči. Upanje mu ni splahnelo predvsem zaradi očetovske ljubezni. Njegova ljubezen se je pokazala tudi v skrbi za vnukinjo. Kljub temu, da je bila nasilna in da jo je težko obvladoval, jo je imel rad. Najbolj je bil nesrečen, ko je ni mogel več obvladati in jo je zaprl v kurnik. Ko se mu je končno Tinka vrnila domov, njegova sreča ni dolgo trajala. Saj je skoraj zblaznel, ko sta utonili. Vendar se je potolažil. Ljubezen in sreča sta je pri njem zilili v eno: verjel je namreč, da je bila pravzaprav edina Tinkina sreča v tem, da je umrla.

Druga izstopajoča ljubezen je med dekletom in fantom, mladostna ljubezen, tiha, neizpovedana in verjetno zato lepa in nepozabna. Pojavila se je med pripovedovalcem in Tinko v osnovni šoli. Bila sta sošolca, v marsikateri stvari se nista strinjala, večkrat sta se pretepala,.. ampak nasprotja se privlačijo. Pripovedovalec Tinki te ljubezni ni nikoli izpovedal. Ta ljubezen se iz otroške spreminja v mladostno. Da oba postajata odrasla, se kaže v njenem nerodnem obnašanju pri potoku. Ves čas govori Tinka, pripovedovalec pa le občasno kratko odgovori.

Ljubezen med mladima v noveli Sreča je prikazana kot nedolžno, zelo lepo čustvo, ki se ga ne da pozabiti. Iz nje se namreč ne rodi nič velikega, ostane pa v pripovedovalčevem srcu.

V tej noveli se pojavlja tudi motiv smrti. Najprej umre Strežkova mati, to pri Strežku zbudi veliko žalost, saj ne zna sam skrbeti zase.

Druga je smrt Tinkine matere. Umrla je zaradi žalosti. Ni se mogla sprijazniti s hčerkinim odhodom, ni verjela v srečo, kar je znal Strežek.

Tretja smrt pa je najbolj pretresljiva. Umreeta Tinka in Sreča. Strežek, kljub žalosti, živi dalje.

V Tinkini smrti lahko najdemo dve poanti: prva je Tinkina svobodna odločitev o koncu svojega življenja, kot opravičilo poda grenkobo in žalost, ter težko življenje. Druga poanta pa govori o vrednoti človeškega življenja. O možnosti čustvovanja in hrepenenja.

Smrt v noveli ni tragično dejstvo. Saj Strežek, kateremu umrejo vse ljubljene osebe, v vsem vidi srečo in se potolaži.

V tej noveli se torej prepletajo sreča, ljubezen in smrt. Kažejo se pomembne sestavine človekovega obstoja in življenja.

Zgradba

Sreča je novela. Novela je dolga 22 strani in je razdeljena na poglavja. Zunanja zgradba je povezana z notranjo. Epizode, odstavki nam prikazujejo določeno obdobje v pisateljevem življenju, določeno časovno obdobje. Posamezna obdobja, epizode so med seboj ločeni z daljšim presledkom.

Za novelo je značilno, da je krajša oz. srednje dolga pripoved v prozi, da je zgrajena po dramskem trikotniku z enim osrednjim dogodkom, ponavadi z enim samim junakom oz. z majhnim številom oseb in s presenetljivim koncem. Napisana je v jedrnatem slogu, brez epske širine.

Novela Sreča je prej kratka kot srednje dolga pripoved. Notranja zgradba ne teče po dramskem trikotniku, ker je sestavljena iz več epizod. Zajema dokaj obsežen dogajalni čas (Tinkino življenje od rojstva do smrti).

Celotno besedilo je pripovedovano na način spremljanja pripovedovalčevih življenjskih obdobj: obiskovanja šole, spogledovanja v cerkvi, ko se je zaljubil v Tinko, srednja šola, počitnice, ječa, ... V tem obdobju se srečujeta in razhajata dve življenjski usodi, pisateljeva in Tinkina. Fabula je torej zgrajena valovito. Tak notranji ritem poudarja tok življenja in je povezan s temo novele. Življenje teče iz dneva v dan, polno je zapletov in razpletov. Vseskozi pa je prisotno iskanje sreče in hrepenenje po njej. Sreča slej kot prej doleti vsakega, pri enih traja dlje, kar pa je odvisno od samega pojmovanja. Strežek je bil po svojem mnenju srečen.